

İxlasın nuru

və axirət əməli ilə dünyanı istəməyin zülmətləri

Müəllif: Səid ibn Əli ibn Vahb əl-Qahtani

Müqəddimə

Həmd Allaha məxsusdur. Biz Ona həmd edir, Ondan kömək və bağışlanma diləyirik. Nəfslərimizin şərindən və pis əməllərimizdən Allaha sığınırıq. Allah kimə hidayət verərsə, onu doğru yoldan azdıran, kimi azdırarsa, onu doğru yola yönəldən tapılmaz. Mən şahidlik edirəm ki, Allahdan başqa ibadətə haqqı olan məbud yoxdur, O tək və şəriksizdir. Həmçinin şahidlik edirəm ki, Muhəmməd Onun qulu və elçisidir. Ona, ailəsinə, əshabələrinə və onların yolunu Qiyamət gününə qədər gözəl şəkildə davam etdirənlərə Allahın salavatı və çoxlu salamı olsun.

Bu, "İxlasın nuru və axirət əməli ilə dünyanı istəməyin zülmətləri" barədə yazılmış müxtəsər risalədir. Mən burada, ixlasın məfhumunu, əhəmiyyətini və yaxşı niyyətin yerini bəyan etdim. Həmçinin saleh əməllə dünyanı istəməyin təhlükəsini, dünya üçün edilən əməllərin növlərini, riyanın xəterini, onun növlərini, qisimlərini, əməldə buraxdığı izləri, səbəblərini, qarşısını alanları və ixlası əldə etməyin yollarını xatırlatdım.

Şübhəsiz ki, ixlas qələbəyə səbəbdir. O, Allahın əzabından qurtuluşdur. Dünya və axirət dərəcəsinin yüksəlişidir. O elə bir üstünlükdür ki, müxlis insana Allahın, daha sonra göy və yer sakinlərinin sevgisini qazandırır. Həqiqətdə ixlas, Allahın istədiyi qulun qəlbinə saldıqı nurdur. O buyurur:

{ ... وَمَنْ لَمْ يُجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ } النور 40

"...Allah bir kəsə nur bəxş etməsə, onun nuru olmaz." (ən-Nur, 40). Axirət əməli ilə dünyanı istəmək üst-üstə yığılmış zülmətlərdir. Çünki o, tövhidin kamilliyinə ziddir və bağlandığı əməli puç edir. Allah təalə buyurur:

{ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّتْهَا نُوفًا إِلَيْهِمْ أَعْمَالُهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُبْخَسُونَ } 15 { أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ } هود 16

"Kim (axirətdən vaz keçib) dünyanı və onun bərbəzəyini istəyirsə, Biz ona əməllərinin əvəzini (sağlamlıq, sərvət, övlad, gözəl yaşayış) elə orada (dünyada) verərik. Onların dünyadakı mükafatları əsla azaldılmaz. (Dünyada yaxşı işlər görüb etiqadı olmayan şəxsə axirətdə dünyəvi əməlləri heç bir fayda verməz. Çünki Allah ona dünyadakı yaxşı əməllərinin əvəzini elə dünyanın özündə verir). Belələrini axirətdə atəşdən (cəhənnəm odundan) başqa heç bir payı yoxdur. Onların dünyada gördükləri işlər puç olar və bütün əməlləri boşa çıxar!" (Hud, 15, 16).

Kitabı iki hissəyə böldüm. Hər bir hissə, aşağıdakı fəsillərdən ibarətdir:

Birinci hissə, İxlasın nuru:

Birinci fəsil, ixlasın məfhumu.

İkinci fəsil, ixlasın əhəmiyyəti.

Üçüncü fəsil, saleh niyyətin yeri və səmərəsi.

Dördüncü fəsil, ixlasın bəhrələri və faydaları.

İkinci hissə, axirət əməli ilə dünyanı istəmək:

Birinci fəsil, axirət əməli ilə dünyanı istəməyin təhlükəsi.

İkinci fəsil, dünya üçün edilən əməllərin növləri.

Üçüncü fəsil, riyanın təhlükəsi və zərərləri.

Dördüncü fəsil, riyanın növləri və dəqiqlikləri.

Beşinci fəsil, riyanın qisimləri və əməldə izləri.

Altıncı fəsil, riyanın səbəbləri və onun qarşısını alan.

Yeddinci fəsil, ixlası əldə etməyin yolları və riyanın müalicəsi.

Allahdan onun əzəmətli adı ilə diləyirəm. Ondan bu adla istənilsə verər, dua edilsə qəbul edər. Allah, bu kiçik əməli bərəkətli və yalnız Onun kərim üzünə aid edilən işlərdən etsin. Kitabın müəllifini, oxucusunu, çap edənini və nəşirini Cənnətdəki yüksək Firdovsa yaxınlaşdırsın. Onunla mənə həyatımda və ölümümdən sonra fayda versin. Kitabı yetişdiyi hər bir şəxs üçün xeyirli etsin. Həqiqətən də uca Allah ən yaxşı sorğu-suala çəkən və diləkləri qəbul edəndir. O bizə bəs edər. O necə də gözəl vəkildir. Uca və əzəmətli Allahdan başqa güc-qüvvət sahibi yoxdur. Muhəmmədin, onun ailəsinin, əshabələrinin və Qiyamətə qədər onların yolunu yaxşı şəkildə davam etdirənlərin üzərinə Allahın salavatı, salamı və bərəkəti olsun.

Müəllif: Səid ibn Əli ibn Vahb əl-Qahtani

16/10/1419 hicri ilinin ikinci günü, Əsr namazı vaxtında yazdı.

Birinci hissə, İxlasın nuru

Birinci fəsil, ixlasın məfhumu:

“əl-İxlas” sözünün lüğəti mənası xalis olmaq, qarışıqdan ayrılmaqdır. Deyirlər: O, çətinlikdən xilas oldu. Yəni, qurtuldu, nicat tapdı. İtaətdə ixlas, riyanın tərki edilməsidir.¹

Həqiqi ixlas, qulun əməli ilə yalnız Allah təaləyə yaxınlaşmaq istəməsidir.

Alimlər ixlasa, bir-birinə yaxın mənalı təriflər vermişlər. Bəziləri demişlər: “İxlas, Allahın itaətdə olan haqqını niyyətdə təkləşdirməkdir.”

Bir başqaları demişlər: İxlas, qulun gizli və aşkar əməllərinin bərabərləşməsidir. Riya isə, aşkarın gizlidən xeyirli olmasıdır. İxlasın doğruluğu onun gizlidə olanının aşkardakından daha yaxşı qərar tutmasındadır.

Digərləri demişlər: Əməli bütün qarışıqlardan təmizləməkdir.²

İrəlində təqdim olunanlardan aydın olur ki, ixlas, edilən əməllə yalnız Allaha yaxınlaşmaqdır. O, kiməsə göstərilməsi, eşitdirilməsi və ya keçici nəyinsə istənilməsi yaxud da icrası üçün edilməyibdir. Həmin şəxs yalnız Allahın verdiyi savabı istəmiş, Onun əzabından qorxmış və razılığını diləmişdir.

Buna görə də əl-Qadı İyad 3 demişdir: “Əməli insanlara görə tərki etmək riyakarlıqdır. Əməli insanlara görə etmək şərik qoşmaqdır. İxlas isə, Allahın səni bunların hər ikisindən qorumasıdır.”³

İxlas, müsəlmanın həyatında onun əməli, sözü və digər işləri ilə Özündən başqa rəbb olmayan, tək və şəriksiz Allah təalanı qəsd etməsidir.

İkinci fəsil, ixlasın əhəmiyyəti:

Allah cinlərdən və insanlardan ibarət məxluqlarını, təkə Ona şəriksiz olaraq ibadət etmələri üçün yaratmışdır. O, öhdəçilik daşıyanların hamısına ixlaslı olmağı əmr edərək buyurmuşdur:

{ وَمَا أَمُرُّوْا إِلَّا لِیَعْبُدُوْا اللّٰهَ مُخْلِصِیْنَ لَهُ الدِّیْنَ حُنَفَآءَ ... } البینة 5

“Halbuki onlara əmr edilmişdir ki, Allaha – dini yalnız Ona məxsus edərək, batildən haqqa (islama) dönərək – ibadət etsinlər...” (əl-Beyyinə, 5).

Allah təalə buyurur:

{ إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَیْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللّٰهَ مُخْلِصاً لَهُ الدِّیْنَ } 2 { أَلَا لِلّٰهِ الدِّیْنُ الْخَالِصُ ... } الزمر 3

“(Ya Peyğəmbər!) Biz Kitabı sənə haqq olaraq nazil etdik. Buna görə sən də dini məhz Allaha aid edərək yalnız Ona ibadət et! (Bütpərəstlər kimi Ona şərik qoşma. Allaha ixlasla tapın!) Bil ki, xalis din (sırf ibadət, təmiz itaət) ancaq Allaha məxsusdur...” (əz-Zumər, 2, 3).

Başqa ayədə buyurur:

{ قُلْ إِنْ صَلَّاتِیْ وَنُسُكِیْ وَمَحِیَّاتِیْ وَمَمَاتِیْ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ } 162 { لَا شَرِیْكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِیْنَ } الأنعام 163

“De: “Mənim namazım da, ibadətim də, həyatım və ölümüm də aləmlərin Rəbbi Allah üçündür! Onun heç bir şəriki yoxdur. Mənə belə buyurulmuşdur və mən ilk müsəlmanam!” (əl-Ənam, 162, 163).

Bir ayədə buyurulur:

{ الَّذِیْ خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَیَّآةَ لِنَبِّئُوْكُمْ أَتُكْمَرُ عَنْ عَمَلِیْهِ الَّذِیْ الْعَزِیْزُ الْغَفُوْرُ } الملك 2

¹ əl-Mucam əl-vasit (1/249) və Muxtarus-sihah (77).

² İbn əl-Qeyyimin “Mədəricus-səlikin” (2/91).

³ İbn əl-Qeyyimin “Mədəricus-səlikin” (2/91).

“Hənsınızın əməldə daha gözəl olduğunu sınamaq (bəlli etmək) üçün ölümü və həyatı yaradan Odur...” (əl-Mülk, 2).

Fudeyl ibn İyad ۞ demişdir: “O, (yəni, yuxarıdakı ayədə deyilən **“daha gözəl”**) daha iqlaslı və daha savablı olandır.” Ondan soruşdular: “Ey əbu Əli, daha iqlaslı, daha savablı nədir?” O dedi: “Əgər əməl iqlaslı olub, savab olmazsa, qəbul edilməz. Əgər savab olub, iqlaslı olmazsa, yenə qəbul edilməz. Gərək həm iqlaslı, həm də savab olsun. İqlaslı, Allah üçün, savab isə, Sünnəyə uyğun olmasıdır.”⁴ Sonra o, uca Allahın bu kəlamını oxudu:

{ ...فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا } { الكهف 110 }

“De: “Kim Rəbbi ilə qarşılaşacağına (qiyamət günü dirilib haqq-hesab üçün Allahın hüsurunda duracağına) ümid bəsləyirsə (yaxud qiyamətdən qorxursa), yaxşı iş görsün və Rəbbinə etdiyi ibadətə heç kəsi şərik qoşmasın!” (əl-Kəhf, 110).

Uca Allah buyurur:

{ وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ ... } { النساء 125 }

“Yaxşı əməl sahibi olun özünü Allaha təslim edən... şəxsədən din etibarilə daha gözəl kim ola bilər?...” (ən-Nisə, 125) Özünü Allaha təslim etmək, niyyətin və əməlin Allah üçün olmasıdır. Ondağı gözəllik isə, Peyğəmbərə ۞ və onun sünnəsinə tabeçilikdir.⁵

Ənəs ibn Məlikdən olan hədisdə Peyğəmbər (Ona salavat və salam olsun) buyurmuşdur: *“Müsəlmanın qəlbi üç işə bağlı olduqca xəyanət (və ya kin-küdurət) onun qəlbinə daxil ola bilməz: Əməli iqlasla Allah üçün etdikcə, əmr sahiblərinə nəsihət verdikcə və müsəlman camaatı ilə birgə olduqca. Həqiqətən də onların çağırışı digərlərini də əhatə edir.”*⁶

İqlas, müsəlmanın etdiyi əməlin ruhu və ən əhəmiyyətli simasıdır. Onsuz müsəlmanın səyləri və əməli (havadan uçan) dağınıq zərrələrdir (toz dənələridir).

İslam alimlərinin yekdil rəyinə əsasən, iqlas qəlbin icra etdiyi ən əhəmiyyətli əməllərdən sayılır. Şübhəsiz ki, qəlb əməlləri Allaha və Onun Peyğəmbərinə olan sevginin, Ona təvəkkülün, iqlasın, Ondan qorxunun və Ona ümid bəsləməyin təməli hesab edilir. Əzaların əməlləri isə, onlara tabedirlər. Niyyət ruha, əməl isə cəsədə bənzəyir. Əgər ruh onu tərk edərsə, o ölür. Qəlblə bağlı hökmləri bilmək, əzalarla bağlı hökmləri bilməkdən daha mühümdür.

Allah üçün iqlaslı olmaq müsəlmana vacibdir. O, əməlini kiməsə göstərmək, eşitdirmək və ya insanların alqışını, tərifini və təşəkkürünü qazanmaq istəyi ilə etməməlidir. O, saleh əməlləri etməklə və Allaha tərəf çağırmaqla, Onun üzünü istəməlidir. Necə ki, nöqsansız Allah buyurur:

{ قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ } { يوسف 108 }

“(Ya Rəsulum!) De: “Bu mənim (təbliğ, dəvət) yolumdur. Mən və mənə tabe olan (möminlər) açıq-aşkar bir dəlillə (insanları) Allaha çağırıraq. Allah pakdır, müqəddəsdir (bütün eyib və nöqsanlardan xalidir, Onun heç bir şəriki yoxdur). Mən isə müşriklərdən deyiləm!” (Yusuf, 108).

Allah buyurur:

{ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ صَالِحًا وَقَالَ إِنَّنِي مِنَ الْمُسْلِمِينَ } { فصلت 33 }

⁴ İbn əl-Qeyyim, “Mədəricus-səlikin” (2/89).

⁵ Mədəricus-səlikin, 2/90.

⁶ Ət-Tirmizi(5/34), “Elm” kitabı, “Dinləməyi təbliğ etmək” bölümü, 2658-ci hədisdə, Abdullah ibn Məsuddan; Əhməd isə (5/183) Zeyd ibn Sabitdən ۞ rəvayət etmişlər. əl-Əlbani “Mişkətul-məsəbih” (1/78) əsərində hədisin səhih olduğunu bildirmişdir.

“Allaha tərəf çağırən, yaxşı iş görən və: “Mən müsəlmanlardanam!” – deyən kəsdən daha gözəl danışan kim ola bilər?!” (Fussilət, 33).

İxlas bütün müsəlmanlar üçün tələb olunan ən vacib simadır. Onlar dəvətləri və əməlləri ilə Allahın üzünü və axirət yurdunu diləməlidirlər. Həmçinin insanların islahını və onların zülmətlərdən nura çıxmasını istəməlidirlər.⁷

Üçüncü fəsil, saleh niyyətin yeri və səmərəsi.

Niyyət, əməlin əsası, qaydası, işin mahiyyəti, sütunu və üzərində qurulduğu bünövrəsidir. Çünki o, əməlin ruhu, rəhbəri və aparıcısıdır. Əməl ona tabedir. Niyyətin düzgün olması ilə, əməl düzgün sayıldığı kimi, fəsada uğraması ilə də, fəsadlı hesab edilir. Onun vasitəsi ilə müvəffəqiyyət əldə edilir. Onsuz isə uğursuzluq meydana gəlir. Onu ölçməklə dünya və axirət dərəcələri bir-birindən fərqlənir.⁸ Buna görə də Peyğəmbər س buyurmuşdur: **“Əməllər yalnız niyyətlərlədir. Hər bir insana da onun niyyət etdiyidir...”**⁹

Allah təalə buyurur:

{ لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نُّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَن يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا } النساء 114

“Onların gizli söhbətlərinin çoxunda xeyir yoxdur. Xeyir ancaq sədəqə verməyi, yaxud yaxşılıq etməyi və ya insanlar arasında sülh yaratmağı əmr edən kimsənin söhbətindədir. Allahın razılığını qazanmaq üçün belə işlər görən kimsəyə (axirətdə) böyük mükafat verəcəyik!” (ən-Nisə, 114).

Bu, niyyətin mühümlüyünü və yerini bildirir. Allaha tərəf çağırən dəvətçilər və başqa müsəlmanlar niyyətlərini düzəltməlidirlər. Əgər niyyət düz olarsa, qula böyük savab verilir. Hətta o, əməli icra edə bilməyərək, yalnız düzgün niyyət etsə də belə olar. Buna görə də Peyğəmbər س buyurmuşdur: **“Qul xəstələndikdə və ya səfərdə olduqda ona qeyri-səfər və sağlam olduğu kimi (savab) yazılır.”**¹⁰

Başqa hədisdə س buyurur: **“Əgər bir kişi gecə namazı qılmaq istəyərsə, lakin onu yuxu tutarsa, ona namazının savabı yazılır. Onun yuxusu isə, sədəqə sayılır.”**¹¹

Peyğəmbər س buyurur: **“Kim gözəl şəkildə dəstəmaz alarsa, sonra məscidə gedərsə və görərsə ki, insanlar artıq namazı qılıblar, Allah ona, namaz qılanlara verdiyi qədər savab verər və onların savabından heç nə əskilməz.”**¹²

Allah Elçisi س demişdir: **“Kim sidq ürəklə Allahdan şəhidlik istəyərsə, Allah onu yatağında ölsə belə, şəhidlik dərəcəsinə çatdırar.”**¹³

⁷ Hörmətli şeyx İbn Bəzin “Fətvalar toplusu” (1/349 və 4/229) kitabına bax.

⁸ Doktor Saleh ibn Çanim əs-Sədlənin “Şəriət hökmlərində niyyət və onun təsiri” (1/151) kitabına bax.

⁹ əl-Buxari (1/9), “Vəhyin başlanması” kitabı, “Vəhyin Peyğəmbərə verilməsi necə başladı” babı, 1-ci hədisdə və Müslim (3/1515), “Əmirlik” kitabı, “Peyğəmbərin “Əməllər niyyətə görədir...” kəlamı” babı, 1907-ci hədisdə Ömər ibn əl-Xəttabdan rəvayət etmişlər.

¹⁰ əl-Buxari (4/200), “Cihad və sıra” kitabı, “Müsafirə, evində olduğu kimi savab yazılır” babı, 2996-cı hədisdə rəvayət etmişdir.

¹¹ Əbu Davud (2/24), “Namaz” kitabı, “Gecə namaz qılmağı niyyət edib sonra yatıb qalan” babı, 1314-cü hədisdə, ən-Nəşai (3/275), “Qiyamul-leyl” kitabı, “Gecə namazı olan və sonra yatıb qalan” babı, 1784-cü hədisdə rəvayət etmişlər. əl-Əlbani “İrva əl-ğalil” (2/204) və “Sahih əl-cəmi” (5/160, hədis 5567) kitabında rəvayətin səhih olduğunu söyləmişdir.

¹² Əbu Davud (1/154), “Namaz” kitabı, “Namaz qılmaq üçün çıxan, lakin ona yetişə bilməyən haqda” babı, 564-cü hədisdə, ən-Nəşai (2/111), “İmamət” kitabı, “Camaat namazına yetişməyin həddi” babı, 855-ci hədisdə rəvayət etmişlər. İbn Həcər “Fəthul-bəri” (6/137) kitabında demişdir: “İsnadı güclüdür.”

Bu, pak və uca Allahın quluna lütf və yaxşılıq etməsinin sübutudur. Bu səbəbdən də Peyğəmbər ﷺ Təbuk döyüşündə demişdir: *“Siz Mədinə şəhərindəki bir dəstə insandan ayrıldınız. Nə qədər yol getsəniz də, nə qədər mülk xərcləsəniz də və nə qədər vadi keçsəniz də onlar sizinlədir.”* Əshabələr dedilər: “Ey Allahın elçisi, axı onlar Mədinədə olduqları halda necə bizimlə bir yerdə ola bilərlər?” Peyğəmbər ﷺ buyurdu: *“Üzrlü səbəb onları saxlamışdır.”*¹⁴

Allah kiçik əməlləri saleh niyyətə görə qat-qat artırır. Bu səbəbdən də Peyğəmbər ﷺ dəmir örtükdə onun yanına gəlmiş və: “Ey Allahın elçisi, döyüşüm, yoxsa müsəlman olum?” – deyən bir kişiylə belə buyurmuşdur: *“Müsəlman ol, sonra döyüş.”* Həmin kişi müsəlmanlığı qəbul etmiş və döyüşərək öldürülmüşdü. Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: *“Az əməl etdi, amma çoxlu savab qazandı.”*¹⁵

Bir kişi, Peyğəmbərin ﷺ yanına gəlib, İslam dinini qəbul etdi. Peyğəmbər ﷺ ona İslamı öyrədərdi. Bir dəfə yol gedərkən onun dəvəsinin ayağı varan yuvasına düşdü. Dəvəsi (yığılaraq) sahibinin boynunu sındırdı. Kişi vəfat etdi. Peyğəmbər ﷺ buyurdu: *“Az əməl etdi, amma çoxlu savab qazandı.”* Həmməd adlı rəvayətçi bunu üç dəfə dedi.¹⁶

Allah yaxşı niyyətə görə icazəli əməllərə bərəkət verir. Qul, bu səbəbdən savab da qazanır. Buna görə də Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: *“Kişinin savab qazanmaq niyyəti ilə öz ailəsinə xərclədiyi, onun üçün sədəqə sayılar.”*¹⁷

Peyğəmbər ﷺ Səd ibn əbu Vaqqasa ғ buyurmuşdur: *“Sən, Allah üçün xərclədiyin hər bir şeyə, hətta zövcənin ağzına qoyduğun tikəyə görə də savab qazanırsan.”*¹⁸

Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: *“Dünyadakı insanların halı bu dörd nəfərdən birinə bənzəyir: “(Birincisi) Allahın mülk və elm verdiyi bəndədir ki, o, bu verilənlərə görə Rəbbindən qorxur və onları yaxınlarına sərf edir. O, Allahın da bu verilənlər üzərində haqqını bilir. Bu, ən üstün mərtəbədir. (İkincisi) Allahın elm verib, mülk vermədiyi bəndədir. Düzgün niyyətli həmin adam deyir: “Əgər malım olsaydı, filankəsin etdiyi kimi edərdim.” Ona niyyətinə görə verilir. Onların (birinci və ikinci şəxsin) hər ikisi eyni savab qazanır. (Üçüncüsü) Allahın mülk verib, elm vermədiyi insandır. O, Rəbbindən qorxmayaraq və yaxınlarına əl tutmayaraq, malını elmsiz şəkildə şəxsi istəklərinə uyğun xərcləyir. Həmin adam, Allahın bu verilən üzərindəki haqqını bilməyir. Bu, ən pis mərtəbədir. (Dördüncüsü) Allahın mülk və elm vermədiyi bəndədir. O belə deyir: “Əgər malım olsaydı, filankəsin*

¹³ Müslim (3/1517), “Əmirlik” kitabı, “Uca Allahın yolunda şəhidlik istəməyin bəyanilməsi” babı, 1909-cu hədisdə rəvayət etmişdir.

¹⁴ əl-Buxari (3/280), “Cihad və sira” kitabı, “Üzrlü səbəbdən döyüşdən qalan” babı, 2839-cu hədisdə, Əbu Davud (3/12), “Cihad” kitabı, “Üzrlü səbəbdən oturmağa rüsxət” babı, 2058-ci hədisdə rəvayət etmişlər. Hədisin sözləri, Əbu Davudun kitabından götürülmüşdür.

¹⁵ əl-Buxari (3/271), “Cihad və sira” kitabı, “Cihaddan öncə saleh əməl” babı, 2808-ci hədisdə, Müslim (3/1509), “Əmirlik” kitabı, “Şəhidin cənnətlik olmasının sübutu” babı, 1900-cu hədisdə Bəradan ғ rəvayət etmişlər. Hədisin sözləri Müslimindir.

¹⁶ Əhməd “Müsnəd” (4/357) kitabında nəql etmişdir.

¹⁷ əl-Buxari (1/24), “İman” kitabı, “Əməllər niyyətə görədir” babı, 55-ci hədisdə, Müslim (2/625), “Zəkat” kitabı, “Yaxınlara, zövcəyə, övladlara mülkündən xərcləməyin və sədəqənin fəziləti” babı, 1002-ci hədisdə Əbu Məsuddan ғ rəvayət etmişlər.

¹⁸ əl-Buxari (1/24), “İman” kitabı, “Əməllərin niyyətə görə olması” babı, 56-cı hədisdə, Müslim (3/1250), “Vəsiyyət” kitabı, “Üçdə birin vəsiyyət edilməsi” babı, 1268-ci hədisdə rəvayət etmişlər.

etdiyi kimi edərdim. Ona niyyətinə görə verilir. Onların (yəni, üçüncü və dördüncünün) hər ikisinin günahı eynidir.”¹⁹

Peyğəmbər ﷺ Rəbbindən rəvayət edərək (yəni, qüdsi hədisdə) buyurmuşdur: *“Həqiqətən də izzət və cəlal sahibi Allah, yaxşı işləri və günahları yazmış, sonra onları bağış etmişdir. Kim bir yaxşı iş görmək istəyərsə, lakin edə bilməzsə, Allah ona Öz dərgahında tam bir savab yazar.”²⁰*

Dördüncü fəsil, iqlasın bəhrələri və faydaları.

İqlasın tərifi və bəhrələri və böyük faydaları vardır.

1 – Dünya və axirət xeyri, iqlasın bəhrə və faydalarındandır.

2 – İqlas, Peyğəmbərə ﷺ tabeçiliklə edilən əməllərin qəbul edilməsində ən böyük səbəbdir.

3 – Allahın, sonra mələklərin qulu sevməsi və bunun yerdə də məqbul sayılması iqlasın bəhrəsidir.

4 – İqlas əməlin əsası və ruhudur.

5 – O, asan əməllə və az dua ilə böyük mükafat və əzəmətli savab bəhrəsi verir.

6 – İqlas sahibinin Allah üçün etdiyi hər bir əməl, hətta mübah işlər belə yazılır.

7 – İqlas sahibi, niyyət etdiyi (yaxşı) əməli edə bilməsə belə, bu ona yazılır.

8 – Əgər yatıb qalarsa və ya unudarsa, həmişə etdiyi (yaxşı) əməli onun üçün yazılır.

9 – Əgər insan xəstələnərsə və ya səfərdə olarsa, ona iqlasına görə sağlam və evində olduğu kimi savab yazılır.

10 – Allah, ümmətə iqlasla qələbə verir.

11 – İqlas, axirət əzabından qurtuluş bəhrəsini verir.

12 – Dünya və axirət sıxıntılarından dağılması, iqlasın bəhrələrindəndir.

13 – Axirətdə dərəcənin artması iqlasa görə olur.

14 – İqlas, zəlalətdən xilas olmaqdır.

15 – İqlas, hidayətin artmasına səbəbdir.

16 – İnsanların etibarını qazanmaq, iqlasın səmərələrindəndir.

17 – Qəlb arxayınlığı və xoşbəxtliyin hiss edilməsidir.

18 – İmanın nəfisdə bəzədilməsi.

19 – İqlaslı adamlarla dostluq etmək.

20 – Gözəl sonluq.

21 – Duanın qəbul olunması.

22 – Qəbirdə nemətlərin verilməsi və sevinc müjdəsi.

23 – Cənnətə girmək və Cəhənnəmdən xilas olmaq.

Bütün bunlar iqlasın bəhrələri və faydaları idi. Quranda və Sünnədə onların çoxsaylı sübutları vardır.²¹

¹⁹ Ət-Tirmizi (4/562), “Zahidlik” kitabı, “Dünyanın misalı dörd nəfər misalına bənzəyir” babı, 2325-ci hədisdə, İbn Macə, “Zahidlik” kitabı, “Niyyət” babı, 4228-ci hədisdə və Əhməd (4/130) rəvayət etmişdir. Əl-Əlbani “Səhih Ət-Timizi” kitabında hədisin səhih olduğunu bildirmişdir.

²⁰ Əl-Buxari (7/239), “Rıqə” kitabı, “Yaxşılıq və ya pislik etməyi niyyət edən” babı, 6491-ci hədisdə, Müslim (1/117), “İman” kitabı, “Qul yaxşılıq etməyə niyyət edərsə, ona savab yazılır, pis əməl etməyə niyyət edərsə, ona günah yazılmaz” babı, 131-ci hədisdə İbn Abbasdan rəvayət etmişlər.

²¹ Ötən iki fəsildə keçənlər buna sübutdur. Hüseyn Əl-Əvayşənin “Əl-İqlas” (s. 64) kitabına bax.

Allahdan özümə və müsəlman qardaşlarıma söz və əməllərdə ixlas nəsib etməsini diləyirəm.

İkinci hissə, axirət əməli ilə dünyanı istəmək

Birinci fəsil, axirət əməli ilə dünyanı istəməyin təhlükəsi.

Çox təhlükəli işlərdən biri də insanın saleh əməl edərək, məqsədində dünya mənfəətini əldə etməyi tutmasıdır. Bu, şəriq qoşmaqdır və o, vacib sayılan tövhidin kamilliyinə ziddir. Həmçinin əməli də (savab baxımından) puç edir. O, riyakarlıqdan da böyük (günah) sayılır. Çünki dünyanı istəyən kəsin iradəsi, onun əksər əməllərinə üstün gəlir. Amma riyakarlıq müəyyən bir əməldə özünü bürüzə verərək davamiyyətli olmur. Mömin bunların hər ikisindən ehtiyatlı olmalıdır.

Riyakarlıqla insanın əməli ilə dünyanı istəməsi arasında ümumi və xüsusi fərqli cəhətlər vardır. Hər ikisinə aid olan cəhət, insanın öz əməlini insanlar üçün bəzəməsidir. O, bunu onlar görsünlər, ona təzim etsinlər və tərifləsinlər deyər. Bu, riyakarlıq və eyni zamanda dünya üçün istəkdir. Çünki o, insanlar yanında saxta əməl etmiş və bununla da onların etimadını, tərif və alqışını qazanmaq istəmişdir.

Amma dünya üçün əməl etmək, bu halda insan saleh əməli insanlara göstərmək üçün deyil, dünya mənfəəti əldə etmək üçün edir. Pula görə başqasının yerinə həcc edən və ya mal-dövlət üçün döyüşən və digərləri buna misal ola bilərlər. Riyakar, insanların tərfi və alqışı xətrinə əməl etmişdir. Dünya üçün əməl edən isə, saleh əməli dünya mənfəətini istədiyinə görə etmişdir. Onların hər ikisi xəsarətə uğrayandır. Allahın qəzəbinə səbəb olan işlərdən və sərt cəzasından Ona sığınırıq.²²

Belə insanın dünya və axirətdə xəsarətə uğraması haqda Quran və Sünnədə dəlillər varid olmuşdur. Allah təalə buyurur:

{ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّتْهَا نُوفَّ إِلَيْهِمْ أَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُنْجَسُونَ } 15 { أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ } هود 16

“Kim (axirətdən vaz keçib) dünyanı və onun bərbəzəyini istəyirsə, Biz ona əməllərinin əvəzini (sağlamlıq, sərvət, övlad, gözəl yaşayış) elə orada (dünyada) verərik. Onların dünyadakı mükafatları əsla azaldılmaz. (Dünyada yaxşı işlər görüb etiqadı olmayan şəxsə axirətdə dünyəvi əməlləri heç bir fayda verməz. Çünki Allah ona dünyadakı yaxşı əməllərinin əvəzini elə dünyanın özündə verir). Belələrinin axirətdə atəşdən (cəhənnəm odundan) başqa heç bir payı yoxdur. Onların dünyada gördükləri işlər puç olar və bütün əməlləri boşa çıxar!” (Hud, 15-16).

Uca Allah buyurur:

{ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَذْجُورًا } الإسراء 18

“Hər kəs fani dünyanı istəsə, dilədiyimiz şəxsə istədiyimiz neməti orada tezliklə verərik. Sonra isə (axirətdə) ona Cəhənnəmi məskən edərik. O, (Cəhənnəmə) qınanmış, (Allahın mərhəmətindən) qovulmuş bir vəziyyətdə daxil olar!” (əl-İsra, 18).

Ayədə buyurulur:

{ مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ } الشورى 20

“Biz axirət qazancını (savabını) istəyənin qazancını artırır, dünya mənfəəti istəyəndə ondan verərik. Onun axirətdə heç bir payı yoxdur.” (əş-Şura, 20).

²² Fəthul-məcid (s. 442) və Teysirul-əzizil-həmid (s. 534) kitablarına bax.

Pak və uca olan buyurur:

{ فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلْقٍ } البقرة 200

“...İnsanların bəzisi: “Ey Rəbbimiz, bizə nə verəcəksənsə, elə bu dünyada ver!” – deyirlər. Belə şəxslərin axirətdə heç bir payı yoxdur!” (əl-Bəqərə, 200).

Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: *“Kim Allah üçün öyrəniləsi elmi, yalnız dünya mənfəəti əldə etməyə görə öyrənersə, Qiyamət günü Cənnətin iyini belə duymaz.”*²³

Cabir ʿ rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: *“Elmi, alimlərlə öyünsünlər, səfehlərlə çəkişsünlər və məclislərdə seçilsünlər deyə öyrənməyin. Kim belə edərsə, Cəhənnəmi qazanar.”*²⁴

İbn Məsud ʿ demişdir: “Elmi üç səbəbə: Səfehlərlə çəkişməyə, alimlərlə mübahisəyə və insanların üzünü özünə tərəf çevirməyə görə öyrənməyin. Sözlərinizlə Allah dərgahında olanı təmənna edin. Həqiqətən də o, davamlıdır, qalandır və özündən başqasına nüfuz edəndir.”²⁵

Buna görə də Allah, Onun üçün əməl edən şəxsin xoşbəxtliyini vacib etmişdir. Ənəs ʿ Peyğəmbərin ﷺ belə dediyini rəvayət edir: *“Kimin məqsədi axirət olarsa, Allah onun zənginliyini qəlbində edər və Onun işlərini bir araya gətirər. Dünya onun yanına zəlil (dəyərsiz) görkəmdə gələr. Kimin də məqsədi dünya olarsa, Allah kasıblığı (həmişə) onun gözləri qarşısında saxlayar. Onun işlərini bir araya gətirməz. Dünyadan ona yalnız təqdir olunan qədər gələr.”*²⁶

İkinci fəsil, dünya üçün edilən əməllərin növləri.

Dünya üçün edilən əməllər müxtəlif növdədir. İmam Muhəmməd ibn Əbdül-Vahhab (Allah ona rəhmət etsin) bildirmişdir ki, bu haqda sələfdən dörd növ varid olmuşdur.

Birinci növ, insanların çoxunun Allah üçün etdiyi sədəqə, namaz, adamlara yaxşılıq, zülmün rəddi və digər bu kimi saleh əməllərdir. İnsan, əmr edilən və ya qadağan edilən bu işlərə Allah üçün ixlasla riayət edir. Lakin o, axirət savabını istəmir. O, Allahdan onun malını qorumasını, artırmasını və ya ailəsini, yaxınlarını hifz etməsini yaxud da davamlı nemətlərin özünə və yaxınlarına verilməsini istəyir. Onun məqsədində Cənnəti qazanmaq və Cəhənnəmdən uzaq olmaq deyildir. Belə insanın etdiyi əməlin savabı elə bu dünyada verilir. Axirətdə isə onun heç bir payı yoxdur. Bu, İbn Abbasdan nəql edilir.

İkinci növ, birincidən daha böyük və daha qorxuludur. Bu, axirət savabı umaraq deyil, niyyətində özünü insanlara göstərməyi tutaraq, saleh əməllər etməkdir. Bu, Mücahiddən nəql edilir.

²³ Əbu Davud (3/323), “Elm” kitabı, “Allahdan qeyrisi üçün elm öyrənmək” babı, 3664-cü hədisdə, İbn Məcə (1/93), Müqəddimə, “Elmdən faydalanmaq” babı, 252-ci hədisdə rəvayət etmişlər. əl-Əlbani “Səhih sünən ibn Məcə” (1/48) kitabında hədisin səhih olduğunu bildirmişdir.

²⁴ İbn Məcə (1/93), Müqəddimə, “Elmdən faydalanmaq və ona əməl etmək” babı, 254-cü hədisdə rəvayət etmişdir. əl-Əlbani “Səhih sünən ibn Məcə” (1/48) və “Səhih ət-tərgib” (1/48) kitablarında hədisin səhih olduğunu bildirmişdir. Həmin mənbələrdə digər oxşar hədislər də var.

²⁵ əd-Darimi (1/70) əshabənin sözü kimi (“məvquf” olaraq) rəvayət etmişdir. İbn Məcə (1/96), Müqəddimə, “Elmdən faydalanmaq və ona əməl etmək” babı, 260-cı hədisdə bu rəvayəti Əbu Hüreyrədən nəql etmişdir. əl-Əlbani “Səhih sünən ibn Məcə” (1/48) və “Səhih ət-tərgib” (1/48) kitablarında hədisin “həsən” olduğunu bildirmişdir.

²⁶ ət-Tirmizi (4/246), “Qiyamətin necə olması” kitabı, “Qutəbədən rəvayət edilir...” babı, 2465-ci hədisdə nəql etmişdir. İbn Məcə (2/1375), “Zahidlik” kitabı, 4105-ci hədisdə Zeyd ibn Sabitdən rəvayət etmişdir. əl-Əlbani “Səhih əl-Cami” (5/351) və “Səhih hədislər” (950) kitablarında hədisin səhihliyini bildirmişdir.

Üçüncü növ, saleh əməli etməkdə məqsədin mal-dövlət qazanmaq olmasıdır. Məsələn, pul müqabilində kiminsə yerinə həcc etmək. O bunu nə Allah üçün, nə də axirət yurdu üçün etmir. Yaxud da bir başqası dünya mənfəətinə görə hicrət edir, digəri isə qənimət üçün döyüşür. Bəzisi də diplom və ya şan-şöhrət üçün elm öyrənir və bunu mütləq olaraq Allah üçün etmir. Bir qismi də Quran öyrənir, namazlara riayət edir. Lakin bunu məsciddə və ya başqa dini sahədə tutduğu vəzifəyə görə edir. O da mütləq olaraq savab ummur.

Dördüncü növ, insanın tək və şəriksiz Allaha görə ixlasla Ona itaət etməsidir. Lakin bununla yanaşı o, İslamdan çıxaran əmələ yol verir. Necə ki, kimsə İslamı pozan əməllərdən birini edir. Bu (dördüncü növ), Ənəsdən və başqalarından rəvayət olunur.²⁷

Müsəlman əməlini puç edən və Allahı qəzəbləndirən işlərdən çəkinməlidir. Bütün müsəlmanlar bu fəsadlı növlərdən uzaq dayanmalıdırlar. Onlardan Allaha sığınırıq.

Üçüncü fəsil, riyakarlığın təhlükəsi və zərərləri.

Riyakarlığın fərdə, cəmiyyətə və ümmətə olduqca böyük təhlükəsi var. Çünki o, əməli puç edir. Allaha sığınırıq. Onun xəbəri aşağıdakı işlərdə özünü büruzə verir:

1 – Riyakarlıq müsəlmanlar üçün əl-Məsihi əd-Dəccaldan da təhlükəlidir. Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: *“Sizin üçün əl-Məsihi əd-Dəccaldan daha çox qorxduğumu xəbər verimmi? Bu, gizli şirkdir (şərik qoşmaqdır). Namaz qılan kəs, başqasının ona baxdığına görə namazını bəzəyir.”*²⁸

2 – Riyakarlıq, canavarın sürünü tələf etməsindən də şiddətlidir. Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: *“İnsanın mal-dövlətə və şərəfə hərisliyi ilə öz dinini dağıtması, iki ac canavarın sürü ilə baş-başa qalıb onu tələf etməsinin yanında nədir ki?”*²⁹

Bu, Peyğəmbərin ﷺ çəkdiyi misal idi. O bildirmişdir ki, din insanın mala hərisliyi ilə fəsada uğrayır və bu onu itaətdən ayırmaqla baş verir. Din vasitəsilə dünyadakı şan-şöhrətə hərisliyi isə, niyyətində (əməlini kiməsə) göstərməyi və eşitdirməyi tutması ilə olur.

3 – Riyakarlığın saleh əməllər üçün böyük təhlükəsi var. Çünki onların bərəkətini aparır və puç edir. Allaha sığınırıq. Allah buyurur:

{ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ } البقرة 264

“Ey iman gətirənlər! Sədaqələrinizi malını riyakarlıqla (özünü xalqa göstərmək üçün) sərf edən, Allaha və axirət gününə inanmayan şəxs kimi, minnət qoymaq və əziyyət verməklə puça çıxarmayın. Belə şəxslərin halı, üzərində bir az torpaq olan qayaya bənzər ki, şiddətli bir yağış o torpağı (yuyub) aparar və qayanı cılpaq bir daş halına salar. Onlar qazandıqlarından bir şeyə qadir (nail) olmazlar. Şübhəsiz ki, Allah kafirləri haqq yoluna yönəltməz!” (əl-Bəqərə, 264).

Bu, riyakarlığın buraxdığı izlərdir. Onlar saleh əməli elə bir vaxtda haqlayırlar ki, onu edən şəxs nə gücü, nə köməyi və nə də dəf etməyə bacarığı qalmır.

²⁷ “Fəthul-məcid şərh kitəbut-təvhid” (s. 444), “Teysirul-əzizil-həmid” (s. 536), “əl-Qəvlus-sədid fi məqasidit-təvhid” (s. 126) kitablarına bax.

²⁸ İbn Məcə (2/1406), “Zahidlik” kitabı, “(Əməli kiməsə) göstərmək və eşitdirmək” babı, 4204-cü hədisdə rəvayət etmişdir. əl-Əlbani “Səhih sünən ibn Məcə” (2/410) əsərində hədisin sənədinin “həsən” dərəcəsində olduğunu bildirmişdir.

²⁹ ət-Tirmizi (4/588), “Zahidlik” kitabı, “Suveyd rəvayət etmişdir...” babı, 2376-cı hədisdə və Əhməd (3/456) rəvayət etmişdir. əl-Əlbani “Səhih sünən ət-Tirmizi” (2/280) əsərində hədisin səhih olduğunu bildirmişdir.

Uca Allah buyurur:
{ أَيْدُ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّنْ نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ } البقرة 266

“Məgər sizdən biriniz istəyərm ki, içində xurma ağacları, üzümlüklər, (ağacları) altından arxlar axan və cürbəcür meyvələr olan bir bağçası olsun, (sonra) zəif (iş bacarığı olmayan, himayəyə möhtac) uşaqları olduğu halda ona qocalıq üz versin, həmin vaxtda da ora odlu bir qasırğa düşsün və o bağ yanıb tələf olsun? Allah ayələri sizin üçün bu cür aydınlaşdırır ki, düşünəsiniz.” (əl-Bəqərə, 266).

Saleh əməlin kökü, çoxlu meyvəsi olan böyük bir bağa bənzəyir. Kim istəyər ki, bu qədər məhsulu olan böyük bir bağ olsun, sonra da riyakarlıq gəlib onu tələf etsin. Halbuki onun bu bağa böyük ehtiyacı var!

Bu səbəbdən də Peyğəmbər ﷺ Rəbbindən rəvayət etdiyi hədisdə buyurur: **“Mən, şəriklərimin içində şərik qoşulmamağa daha layiq olanam. Kim etdiyi əməldə Mənə şərik qoşarsa, onu və şərik qoşduğunu tərk edəram.”**³⁰

Başqa bir hədisdə buyurulur: **“Allah, şakk-şübhə olmayan Qiyamət günü əvvəlinci və axırıncıları topladıqda, bir carçı haraylayaraq deyəcək: Kim Allah üçün etdiyi əməldə birini Ona şərik qoşubsa, savabını Allahdan qeyrisindən istəsin. Allah, şəriklərin içində şəriksizliyə ən çox layiq olandır.”**³¹

4 – Riyakarlıq axirət əzabına düçar olmağa səbəbdir. Buna görə də Qiyamət günü Cəhənnəmdə yandırılmaqla onu alovlandıran ilk insanlar, Quran oxuyan, mücahid və malından sədəqə verən olacaqlar. Onlar bu işləri: **“Filankəs Quran oxuyandır, filankəs qəhrəmandır və filankəs səxavətlidir.”** – deyilməsi üçün etmişdilər. Həmin adamların əməlləri xalis olaraq Allah təalə üçün edilməmişdir.³²

5 – Riyakarlıq zəillik, kiçiklik, alçaqlıq və rüsvayçılıq doğurur. Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: **“Kim eşitdirsə, Allah onu eşitdirər, kim göstərsə, Allah da onu göstərər.”**³³

6 – Riyakarlıq insanı axirət savabından məhrum edir. Peyğəmbər ﷺ buyurur: **“Bu ümmətin müjdəsi yüksəliş, din, ucalmaq və yer üzündə möhkəmlənməkdir. Onlardan kim axirət əməlini dünya üçün edərsə, onun axirətdə heç bir payı olmaz.”**³⁴

7 – Riyakarlıq səbəbi ilə ümmət məğlubiyyətə uğrayır. Peyğəmbər ﷺ buyurur: **“Allah bu ümmətə onun zəiflərinə, onların dualarına, namazlarına və ixtisaslarına görə kömək edir.”**³⁵ O, bəyan etmişdir ki, Allah üçün ixtisaslı olmaq, Onun bu ümmətə düşmənlərinə qarşı kömək etməsinə, riyakarlıq isə, ümmətin məğlubiyyətinə səbəbdir!

³⁰ Müslim (4/2289), “Zahidlik” kitabı, “Əmələndə Allaha şərik qoşan haqda” babı, 2985-ci hədisdə rəvayət etmişdir.

³¹ Ət-Tirmizi (5/314), “Quranın təfsiri” kitabı, “Kəhf surəsindən” babı, 3154-ci hədisdə Əbu Səd ibn Əbu Fadalə əl-Ənsaridən və İbn Macə (2/1406), “Zahidlik” kitabı, “Əməli göstərmək və eşitdirmək” babı, 4203-cü hədisdə rəvayət etmişdir. əl-Əlbani “Səhih ət-Tərgib və ət-tərhib” (1/18) və “Səhih sünən ət-Tirmizi” (3/74) kitablarında hədisin “həsən” olduğunu bildirmişdir.

³² Səhih Müslim (3/1514), “Əmirlik” kitabı, “Kim özünü göstərmək və eşitdirmək üçün döyüşsə, Cəhənnəmlik olar” babı, 1905-ci hədisə bax.

³³ əl-Buxari (7/242), “ər-Rıqaq” kitabı, “Riyakarlıq və eşitdirmək” babı, 6499-cu hədisdə və Müslim (4/2289), “Zahidlik” kitabı, “Əmələndə Allaha şərik qoşan haqda” babı, hədisdə rəvayət etmişlər.

³⁴ Əhməd (5/134) və əl-Hakim (4/418) rəvayət etmişlər. əl-Əlbani “Səhih ət-tərgib” (1/15) kitabında hədisin səhih olduğunu bildirmişdir.

³⁵ ən-Nəsai (6/45), “Cihad” kitabı, “Zəiflərlə kömək istəmək” babı, 3178-ci hədisdə rəvayət etmişdir. Hədisin əslisi əl-Buxarinin “Səhih” (3/296) əsərində, “Cihad və sıra” kitabı, “Döyüşdə zəiflər və salehlər vasitəsilə kömək

8 – Riyakarlıq zəlaləti artırır. Allah təalə ikiüzlü insanlar barədə buyurur: { يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ } 9 { فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ } البقرة 10

“Onlar elə güman edirlər ki, (qəlblərində olan küfrü gizlətməklə) Allahı və möminləri aldadırlar. Bilmirlər ki, əslində ancaq özlərini aldadırlar. Onlar ürəyində mərəz (nifaq və həsəd mərəzi) var. Allah onların (şəkk, kin və nifaq) mərəzini daha da artırır. Yalan dedikləri üçün onlar şiddətli bir əzaba düşər olacaqlar!” (əl-Bəqərə, 9-10).

Dördüncü fəsil, riyanın növləri və dəqiqlikləri.

Riyakarlığın çoxlu qapıları var. Onlardan Allaha sığınırıq. Bu növlər aşağıdakılardan ibarətdir:

1 – Qulun məqsədi Allahdan qeyrisi olsun. O, insanların onun belə bir əməl etdiyini bilməsini istəyir və sevir. Həmin adam mütləq şəkildə ixlası məqsədində tutmur. Ondan Allaha sığınırıq. Bu, nifaqın (ikiüzlülüyn) növlərindən biridir.

2 – Qulun məqsədi və istəyi Allah təalə olur, lakin insanlar ona baxdıqda ibadəti daha fəal yerinə yetirməyə və bəzəməyə başlayır. Bu, gizli işlərdə şərik qoşmaqdır. Peyğəmbər ﷺ buyurur: *“Ey insanlar, gizli işlərdə şərik qoşmaqdan çəkinin.”* Onlar dedilər: Ey Allahın elçisi, gizli işlərdə şərik qoşmaq nədir? Peyğəmbər ﷺ buyurdu: *“Namaz qılarkən namazını insanlar baxır deyə bəzəmək. Bu, gizli şərik qoşmaqdır.”*³⁶

3 – İnsan ibadəti Allah üçün başlayır və Allah üçün də tamamlayır. O, buna görə tanınıb tərifləndikdə qəlbi bu alqışları sakit qarşılayır. Nəfsi təriflənməyi, şənini ucaltmağı və dünyadan istədiyini əldə etməyi təmənna edir. Onun daha artığa nail olmaq və istədiyini əldə etmək kimi sevinc və rəğbət hisləri gizli riyakarlığa dəlalət edir.

4 – Riyakarlıq bədənə də edilə bilər. Məsələn, rənginin solduğunu və zəiflədiyini nümayiş etdirərək özünün ibadət əhli olduğunu və axirətdən çox qorxdığını insanlara göstərir. Bəzən də riyakarlıq səsin alçaldılması və dodaqlarının quruması ilə insanlara özünün oruc olduğunu bildirməklə baş verir.

5 – Riyakarlıq geyim və xarici görünüşlə də edilir. Məsələn, kimsə yamaqlı paltar geyinir ki, insanlar onun barəsində: “Bu adam dünyada zahiddir.” – sözlərini desinlər. Yaxud da biri insanların alimlərə məxsus etdikləri müəyyən geyim formasını geyinir ki, ona da alim deyilsin.

6 – Riyakarlığın sözdə olan forması əksər hallarda moizə oxuyan, öyüd-nəsihət verən, xəbərləri və əsərləri qoruyan din adamlarında olur. Bu, dialoqa, mübahisəyə, çəkişməyə və elmi üstünlüyü nümayiş etdirməyə görə baş verir.

7 – Riyakarlığın əməldə olan forması, namaz qılanın namazını, rükusunu və səcdəsini uzatması və mütilik nümayiş etdirməsi ilə baş verir. Həmçinin oruc tutulmasında, həcc edilməsində və sədəqə verilməsində də riyakarlıq olur.

8 – Dost və qonaqlar vasitəsilə riyakarlıq etmək. Məsələn, kimsə alimi qonaq çağırır ki, desinlər: “Filankəs filankəsə qonaq gəlmişdi.” O həmçinin insanları onu ziyarət etməyə çağırır ki, desinlər: “Din adamları onun yanına gəlirlər.”

diləmək” babı, 2896-cı hədisdə varid olmuşdur. əl-Əlbani “Səhih ət-tərgib” (1/6) əsərində bu rəvayətin səhihliyini bildirmişdir.

³⁶ İbn Xüzeymə (2/67) “Səhih” əsəri 937-ci hədisdə, əl-Beyhəqi (2/291) rəvayət etmişlər. əl-Əlbani “Səhih ət-tərgib vət-tərhib” (1/7) kitabında hədisin sənədinin “həsən” dərəcəsində olduğunu bildirmişdir.

9 – İnsanın adamlar arasında özünü məzəmmət etməsi də riyakarlıqla yerinə yetirilə bilər. O bununla insanlara təvazökar olduğunu göstərmək istəyir və belə bir üsulla onların gözündə yüksəlir. Onlar da onu tərifləyirlər. Bu, riyakarlığın incəliklərindəndir.

10 – Riyakarlığın incəliklərindən və gizli tərəflərindən biri də insanın itaətini gizlətməsidir. O istəmir ki, kimsə onun bu əməlindən agah olsun və itaəti bilinsə belə buna sevinmir. Lakin bununla yanaşı insanları gördükdə onların birinci olaraq salam vermələrini, onu səmimi qəlbdən və ehtiramla qarşılamalarını, tərifləmələrini, onun problemlərini həll etməkdə fəallıq göstərmələrini və alış-verişdə ona güzəştə getmələrini istəyir. Belə olmadığını gördükdə özünü pis hiss edir və sanki gizlətdiyi itaətə görə ehtiram göstərilməsini istəyir.

11 – Riyakarlığın incəliklərindən biri də ixləs istəklərini həyata keçirməyə vəsilə edilməsidir. Şeyxül-İslam İbn Teymiyyə belə rəvayət edildiyini demişdir: “Əbu Həmid əl-Ğazaliyə xəbər çatır ki, kim Allah üçün qırx gün ixləsli olarsa, qəlbindəki hikmət onun dilində aşib-daşar. O dedi: Mən qırx gün ixləsli oldum. Lakin heç nə baş vermədi. Bunu ariflərin birindən soruşduqda o mənə dedi: Sən, Allah üçün deyil, hikmət üçün ixləsli oldun.”³⁷

Çünki bəzi hallarda insan müdrikliyə və hikmətə nail olmaq və ya ətrafdakıların onu təzim və tərif etməsi, yaxud da digər məqsədlər güdür. Bu isə, ixləsli şəkildə Allah üçün deyil, istədiyini əldə etmək üçün qazanılır.

Beşinci fəsil, riyanın qisimləri və əməldə qalan izləri.

Riyakarlıq qisimlərə bölünür. Allah bizi ondan qorusun. Hər bir müsəlman bu qisimləri bilməlidir ki, onlardan uzaq olsun. Onlar aşağıdakılardan ibarətdirlər:

1 – Əməl sırf riyakarlıqla edilsin və onunla bir məqsəd güdülsün ki, bu da yaradılanlara özünü göstərməkdir. Necə ki, münafıqların halı belədir. Allah buyurur:

{...وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُفَّاءً يُرَأُّوْنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا } النساء 142

“...Onlar namaza durduqları zaman (yerlərindən) tənbəlliklə (könülsüz) qalxar, özlərini (yalandan) xalqa göstərər və Allahı olduqca az yad edərlər.” (ən-Nisə, 142).

Bu, sırf riyakarlıqdır. Mömin buna fərz namaz, oruc, zəkat, həcc və digər zahiri əməllərdə yol verə bilər. Şübhəsiz ki, belə bir əməl puç olmuşdur. Onu edən kəs isə, Allah tərəfindən pislənməyə və cəzalandırılmağa layiqdir. Allaha sığınırıq.

2 – Riyakarlıq, Allah üçün olan əmələ kökündən yəni, əvvəldən axırına kimi qarışsın. Quran və səhih hədislər belə əməlin də batil və puç olduğuna dəlalət edir.

3 – Əməlin kökü Allah üçün olsun, lakin sonra ibadət əsnasında riyakarlıq meydana gəlsin. Belə bir ibadət iki halda baş verir:

a) İbadətin əvvəli axırı ilə bağlı olmasın. Onun əvvəli hər bir halda məqbul sayılsa da, axırı batil olur. Məsələn, kiminsə iyirmi riyalı var və onu sədəqə vermək istəyir. O, pulun on riyalını ixləslə Allah üçün verdikdən sonra qalan on riyalını verdikdə riyakarlıq meydana gəlir. Sədəqənin əvvəli məqbul, ikinci hissəsi isə, ixləsa riyakarlıq qarışdığına görə batil sayılır.

b) İbadətin əvvəli ilə axırı bağlı olsun. Burada iki vəziyyət ola bilər:

³⁷ İbn Teymiyyənin “Dəru tərüd əl-əql və ən-nəql” (6/66), “Minhəcul-qasidin” (s. 214-221), əl-Əvayişənin “əl-İxlas” (s. 24), Əbdüləziz ibn Əbdüllətifin “əl-İxlas və şirkul-asğar” (s. 9) və Səlim əl-Hilalinin “ər-Riya” (s. 17) əsərlərinə bax.

Birinci, riyakarlıq meydana gəldikdə insan onu dəf etsin, ona sakit yanaşmasın, ondan üz çevirib nifrət bəsləsin. İxtilafsız söylənilmiş rəyə əsasən, bu halda riyakarlıq insana zərər verə bilməz. Çünki Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: *“Həqiqətən Allah təalə mənim ümmətimə nəfslərindən keçənləri danışmayınca və ya əməl etməyincə (günah) yazmaz.”*³⁸

İkinci, riyakarlıq meydana gələrkən ona sakit yanaşılın, dəf edilməsin və xoşlanılsın. Doğru rəyə əsasən, bu halda ibadət bütünlüklə batil olur. Çünki əvvəli axırı ilə bağlıdır. Buna misal, namazı Allah təalə üçün ixlasla qılmağa başlayaraq ikinci rükətdə riyakarlıq edəndir. Sonra isə onun bu hərəkəti namazın sonuna kimi davam edir. O, riyakarlığı dəf etmir və namazı bütünlüklə batil olur. Çünki əvvəli axırı ilə bağlı idi.³⁹

4 – Riyakarlıq ibadəti bitirdikdən sonra meydana gəlsin.⁴⁰

Müsəlman əməli Allah üçün ixlasla yerinə yetirərsə, sonra Allah möminlərin qəlbinə buna görə gözəl alqışlar yerləşdirərsə və həmin şəxs də Allahın lütfünə və mərhəmətinə sevinib müjdələnersə, bu ona zərər verməz. Peyğəmbərə ﷺ Allah üçün xeyirli bir əməl edən və sonra buna görə təriflənən kişi haqqında sual verildikdə, O buyurdu: *“Bu, möminin tələsmiş müjdəsidir.”*⁴¹

Altıncı fəsil, rıyanın səbəbləri və onun qarşısını alan.

Riyakarlığın kökündə şan-şöhrət və dərəcəyə nail olmaq sevgisi dayanır. Kimin qəlbində belə bir sevgi üstünlük təşkil edərsə, o, insanlar barədə pis zənn (və ya onlardan sui-istifadə) etmiş və sadəcə özünü nümayiş xətrinə könülsüz şəkildə onlara bağlanmış olar. Həmin adam insanların gözündə onun dərəcəsini ucaldan hər bir sözə və əmələ əhəmiyyət verər. Bu da problemin köküdür. Kim buna aludə olarsa, ibadətlərində riyakarlığa yol verər və qadağalara müdaxilə edər. Bu fəsil, çox incə olduğuna görə onu yalnız Allah üçün öyrənən alimlər, Allahı tanıyanlar və sevənlər bilər.

Bu ölümcül səbəb və xəstəlik açıqlandıqdan sonra üç üsula qayıtmış oluruq:

1 – Tərif, alqış və mədh ləzzətini sevmək.

2 – Tənqiddən (məzəmmətdən) qaçmaq.

3 – İnsanların əllərində olanları istəmək.⁴²

Bunun sübutu Əbu Musa əl-Əşarinin rəvayət etdiyi hədisdə varid olanlardır. O demişdir: “Bir kişi Peyğəmbərin ﷺ yanına gəlib dedi: “Biri qəhrəman olmaq üçün, digəri qeyrətə görə, bir başqası da riyakarlıqla vuruşur. Bunların hansı Allah yolundadır? Peyğəmbər ﷺ buyurdu: *“Kim Allahın kəlməsi uca olsun deyə vuruşarsa, o, Allah yolundadır.”*⁴³

“biri qəhrəman olmaq üçün vuruşur” yəni, o xatırlansın, təşəkkür edilsin, təriflənsin və alqışlansın deyə bu işi edir.

³⁸ Müslim (1/116), “İman” kitabı, “Nəfsdən keçəni Allahın bağışlaması” babı, 127-ci hədisdə rəvayət etmişdir.

³⁹ Bu qisimlərin təfsilatlı izahı üçün İbn Rəcəbin “Cəmiul-ulumi vəl-hikəmi” (1/79-84) əsərinə, “Fəthul-məcid” (s. 438) və İbn Useyminin “Fətəva” (2/29) kitablarına bax.

⁴⁰ İbn Useyminin “Fətəva” (2/30) əsərinə bax.

⁴¹ Müslim (4/2034), “Xeyirxahlıq” kitabı, 2642-ci hədisdə rəvayət etmişdir.

⁴² İbn Qudəmənin “Müxtəsər minhəc əl-qasidin” (s. 221-222) əsərinə bax.

⁴³ əl-Buxari (3/272), “Cihad” kitabı, “Allahın kəlməsi uca olsun deyə döyüşən haqda” babı, 2810-cu hədisdə, Müslim (3/1512), “Namaz” kitabı, “Kim Allahın kəlməsi uca olsun deyə döyüşərsə, o, Allah yolundadır” babı, 1904-cü hədisdə rəvayət etmişlər.

“digəri qeyrətə görə vuruşur” rüsvay və məğlub olmasını və ya məzəmmət edilməsini özünə sığışdırmır.

“riyakarlıqla vuruşur” yəni, öz yerini göstərmək üçün bunu edir. Elə bu da şan-şöhrətə və dərəcəyə nail olmağın qəlblərdəki (gizli) ləzzətidir.

Bəzən insan təriflənmək istəyir. Lakin eyni zamanda məzəmmət edilməkdən də ehtiyatlanır. Məsələn, iki şücaətli adamın arasına düşmüş qorxaq, məzəmmət edilməmək üçün dayanır və heç yana qaçmır. Bəzən də insan cahilliyinə (nadanlığına) görə məzəmmət edilməsin deyə, elmsiz fitva verir.

Bu üç üsul, insanı riyakarlığa təhrik və dəvət edir. Onlardan çəkin!

Yeddinci fəsil, ixlası əldə etməyin yolları və riyakarlığın müalicəsi.

Məlum oldu ki, riyakarlıq əməli puç edir və o, Allahın qəzabını və nifrətini qazanmağa səbəbdır. Həmçinin həlak edici (böyük) günahlardandır və müsəlman üçün əl-Məsih əd-Dəccaldan daha xətərlidir.

Bunu bilən şəxs, riyakarlığın dəf olunmasında, müalicəsində, onun qollarının və kökünün kəsilməsində daha çox səy göstərməlidir. Riyakarlığı yox edən və uca Allahın izni ilə ixtlas əmələ gətirən bu əlac aşağıdakılardan ibarətdir:

1 – Dünya üçün edilən əməlin növlərini bilmək. Həmçinin riyakarlığın növlərini, qisimlərini, onu dəf edənləri və səbəblərini bildikdən sonra onun yollarını kəsmək. İrəlidə həmin dəf edənləri və səbəbləri təqdim etdik.

2 – Allah tələnin əzəmətini, Onun adlarını, sifətlərini və fellərini düzgün bir biliklə tanımaq. Bu bilik, Quran və Sünnə fəhminə və Əhli sünnə və camaatın rəyinə əsaslanmalıdır. Əgər qul, yalnız Allahın xeyir və zərər verdiyini, ucaltdığını və zəlif etdiyini, endirdiyini və qaldırdığını, verdiyini və mane olduğunu, diriltiyini və öldürdüyünü, xain gözləri tanıdığını, qəlblərin gizlətdiklərindən agah olduğunu bilərsə, tək və şəriksiz Allahın ibadətə haqqı çatdığını anlar. Bu isə, Allah üçün ixtlası və sadıq olmaqla nəticələnər. Tövhidin bütün növlərini doğru-düzgün bilmək labüddür.

3 – Allahın axirət yurdunda hazırladığı nemətlər və əzab, ölüm halı və qəbir əzabı haqqında bilmək. Ağlı başında olan insan bunları bildikdən sonra riyakarlıqdan ixtlasə tərəf qaçacaq.

4 – Dünya üçün edilən əməlin xətərli olduğundan və riyakarlığın əməli puç etməsindən qorxmaq. Çünki bir işdən qorxan adam, ondan çəkinməklə sonda xilas olacaq və mənzilinə çatacaq. İnsanın təriflənmək və mədh edilmək istədikdə, riyakarlığın fəsadlarını və Allahın nifrətinə gətirib çıxarmasını xatırlaması vacibdir. Kim insanların möhtac və zəif olduqlarını bilərsə, dincələr. Necə ki, bəzi sələflər demişlər: “Riyakarlığın səbəblərini özündən dəf etməkdə nəfsinlə cihad (mübarizə) et. Çalış ki, ətrafındakı insanlara (sənin nə etdiyinin fərqinə varmayan) canlılar və uşaqlar kimi baxasan. Onların olub-olmadıqlarına və ya bilib-bilmədiklərinə görə ibadətini arasına fərq qoymayaraq, təkəcə Allahın bilməsi ilə kifayətlən.”⁴⁴

Təkcə Allaha görə və sonra əməlin puç olmasından qorxduqlarına görə elm və iman əhli riyakarlıqdan və əməlin puç olmasından nicat tapmışdır. Muhəmməd ibn Ləbid ғ Peyğəmbərin ﷺ belə dediyini nəql etmişdir: “*Sizin üçün ən çox qorxduğum, kiçik şirkdir.*” Dedilər: “Ey Allahın elçisi, kiçik şirk nədir?” O buyurdu: “*Riyakarlıqdır. Qiyamət günü*

⁴⁴ “əl-İxtlas və əş-şirk əl-əşğar” (s. 15) kitabına bax.

*insanlar əməllərinə görə mükafat aldıqda, Allah təalə riyakarlara belə buyuracaq: Dünyada (əməlinizi) kimə göstərirsinizə, onların yanına gedin və görün onlarda sizə bir mükafat varmı?"*⁴⁵

Bu böyük təhlükəyə görə əshabələr, tabeilər (yəni, əshabələrdən sonrakı nəsil), elm və iman əhli ondan qorxmışlar. Buna misallar:

a) Allah buyurur:

{ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ } المؤمنون 60

"Ürəkləri Rəbbinin hüsuruna qayıdacaqlarından qorxuya düşüb verməli olduqlarını (zəkatı, sədəqəni) verənlər –" (əl-Muminun, 60).

Aişə ع (ayə barədə) demişdir: Ey Allahın elçisi, bu, zina və oğurluq edən, içki içəndirmi? Peyğəmbər س buyurdu: **"Xeyr, ey Əbubəkrin (və ya siddiqin) qızı. Bu, oruc tutan, sədəqə verən və namaz qılan bir kişidir. Lakin o qorxur ki, bunlar ondan qəbul edilməsin."**⁴⁶

b) İbn əbu Muleykə ع demişdir: "Peyğəmbərin س otuz əshabəsinə yetişdim. Onların hamısı nəfslərində nifaq olmasına görə qorxurdular. Onlardan heç biri demirdi ki, o, Cəbrayılın və Mikayılın imanına malikdir."⁴⁷

c) İbrahim ət-Teymi demişdir: "Sözümü əməlimlə tutuşduranda, yalançı olmağımdan qorxurdum."⁴⁸

Həsəndən belə rəvayət olunur: "Ondan (yəni, riyakarıqdan) yalnız mömin qorxar, ona yalnız münafiq əmin olar."⁴⁹

ç) Ömər ibn əl-Xəttab ض Hüzeyfəyə ض demişdir: "Səndən, Allah rızasına soruşuram. Allahın elçisi, onların (yəni, münafiqlərin) arasında mənim adımlı çıkmadı? Hüzeyfə dedi: "Xeyr. Səndən sonra heç kəsi təmizə çıxartmayacağam (yəni, münafiq olub-olmadığı haqda danışmayacağam)."⁵⁰

d) Əbu əd-Dərdədən ع belə dedi: "Allahım nifaq qorxusundan Sənə sığınırım." Ondan soruşdular: "Nifaq qorxusu nədir?" O dedi: "Bədənin qorxdığını gördüyün halda, qəlbin qorxmadığını görəsən."⁵¹

e) Əbu əd-Dərdədən ع rəvayət edilir ki, o demişdir: "Bircə namazımı Allahın qəbul etdiyinə yəqin olmağım, mənim üçün dünya və onun içindəkilərdən sevimlidir." Həqiqətən də Allah buyurur:

{ ...إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ } المائدة 27

"Allah yalnız müttəqilərdən qəbul edər!" (əl-Maidə, 27)⁵²

⁴⁵ Əhməd "əl-Musnəd" (5/428) kitabında rəvayət etmişdir. əl-Əlbani "Səhih əl-Cami" (2/45) əsərində bu hədisin səhih olduğunu bildirmişdir.

⁴⁶ İbn Məcə (2/1404), "Zahidlik" kitabı, "Əməldə qorunmaq" babı, 4198-ci hədisdə və ət-Tirmizi (5/327), "Quranın təfsiri" kitabı, "əl-Muminun surəsi" babı, 3175-ci hədisdə rəvayət etmişdir. əl-Əlbani "Səhih hədislər silsiləsi", 162-ci hədisdə və "Səhih ibn Məcə" (2/409) əsərində hədisin səhih olduğunu bildirmişdir.

⁴⁷ əl-Buxari qırıq sənədlə rəvayət etmişdir. İbn Həcər demişdir: "İbn əbi Xeymə tarix kitabında bu rəvayəti bütöv sənədlə nəql etmişdir." Bax: Fəthul-bəri (1/110).

⁴⁸ əl-Buxari qırıq sənədlə rəvayət etmişdir. İbn Həcər demişdir: "Müəllif tarix kitabında bu rəvayəti bütöv sənədlə nəql etmişdir." Bax: Fəthul-bəri (1/110).

⁴⁹ əl-Buxarinin "Fəth" əsəri ilə birgə nəşrində nəql edilmişdir. İbn Həcər demişdir: "Cəfər əl-Firyabi "Münafiqlərin sifəti" kitabında bu rəvayəti bütöv sənədlə danışmış və səhih olduğunu bildirmişdir." Bax: Fəthul-bəri (1/111).

⁵⁰ İbn Kəsir buna oxşar rəvayəti "əl-Bidəyə və-n-Nihəyə" (5/19) kitabında nəql etmişdir. İbn əl-Qeyyim "Münafiqlərin siması" (s. 36) kitabına bax.

⁵¹ İbn əl-Qeyyim "Münafiqlərin siması" (s. 36) kitabında qeyd etmişdir.

⁵² İbn Kəsir təfsirində (2/41) İbn əbu Hətimə istinad edərək qeyd etmişdir.

ə) Əbdür-Rəhman ibn əbu Leylə demişdir: “Peyğəmbərin ﷺ əshabələrindən olan yüz iyirmiyə qədər ənsara (yəni, Mədinəli əshabələrə) yetişdim. Onlardan istəniləninə müəyyən bir məsələ haqqında sual verdikdə, qardaşının ona dəstək olmasını istəyirdi.”⁵³

5 – Allahın qınağından qaçmaq. Riyakarlığın səbəblərindən biri də insanların qınağından qaçmaqdır. Lakin aqıl insan bilir ki, birinci növbədə Allahın qınağından qaçmaq lazımdır. Çünki Onun qınaması etibarlı zədələməkdir. Necə ki, bir kişi Peyğəmbərə ﷺ demişdir: Ey Allahın elçisi, mənim təriflənməyim bəzək-düzək, qınanmağım isə xələldir. Peyğəmbər ﷺ buyurdu: *“O, Allah üçündür.”*⁵⁴

Şübhəsiz ki, qul insanlardan qorxarsa və Allahı qəzəbləndirməklə onları razı salarsa, Allah ona qəzəblənərlər və insanları da ona qarşı qəzəbli edər. Bəs sən necə, insanların qəzəbindən qorxursan? Axı doğrusansa, Allah qorxmağa daha layiqdir.

6 – Şeytanın nədən qaçdığını bilmək. Çünki şeytan riyakarlığın mənbəyi və bələlərin köküdür. Şeytan bir çox işlərdən qaçır. Onlardan: Azan verməyi, Quran oxumağı, tilavət səcdəsi etməyi, şeytandan Allaha sığınmağı, evdən çıxdıqda “bismilləh” deməyi, həmçinin məscidə girdikdə “bismilləh” ilə birgə varid olmuş zikri söyləməyi, səhər və axşam zikrlərini qorumağı, namazdan sonra deyilən və şəriətə əsaslanmış bütün zikrləri qeyd etmək olar.⁵⁵

7 – Xeyir əməlləri və insanların görmədiyi ibadətləri çoxaltmaq və gizlətmək. Məsələn, gecə namazı qılmaq, gizlicə sədəqə vermək, təklildə Allahdan qorxaraq ağlamaq, əlavə namazlar (nafile) qılmaq və Allah üçün qardaşlıq etdiyin insanlar üçün onlar yanında olmadıqda dua etmək. İzzət sahibi Allah, təqvalı və ibadətini gizlədən qulunu sevir. Səd ibn əbu Vaqqas ؓ demişdir: Mən, Peyğəmbərin ﷺ belə buyurduğunu eşitdim: *“Həqiqətən də Allah təqvalı, (nəfsi) zəngin və (ibadəti) gizli qulunu sevir.”*⁵⁶

8 – İnsanların qınağına və tərifinə diqqət verməmək. Çünki bunun nə xeyri, nə də zərəri var. Əksinə, gərək Allahın qınağına qorxu, Allahın lütfünə isə fərəh hissi keçirilsin. Allah buyurur:

{ قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ } يونس 58

“(Ya Rəsulum!) De: “Allahın neməti və mərhəməti ilə - ancaq onunla sevinənlər. Bu onların yığdıqlarından (fani dünya malından) daha xeyirlidir!” (Yunus, 58).

Ey Allahın qulu, tərif və alqış sevgisi ilə irəlilə! Onların hər ikisinə qarşı axirət üçün dünyanı sevənlər kimi zahidlik et. Əgər buna düzgün riayət edə bilsən, ixlash olmaq sənə üçün asanlaşar.⁵⁷

Tərif və alqış sevgisinə qarşı zahidlik, Allahdan başqasının tərifinin xeyir verməyəcəyini, gözəlləşdirməyəcəyini və qınağının zərər etməyəcəyini və xələl gətirməyəcəyini yəqin elmlə bilməkdir. Elə isə, öz tərfi ilə səni gözəlləşdirməyənin mədhini və öz qınağı ilə sənə xələl vurmayanın məzəmmətini tərk et. Səni hər tərəfli gözəlləşdirənin tərifinə və qınağı ilə xələl vuranın məzəmmətinə üz tut. Buna yalnız səbir və yəqinliklə nail

⁵³ əd-Darimi “Sünən” (1/53) və İbn əl-Mübarək “Zahidlik” (1/140, rəqəm 49) əsərlərində rəvayət etmişlər.

⁵⁴ Əhməd “Müsnəd” (3/394) əsərində əl-Əqra ibn Həbisdən rəvayət etmişdir. Sənədi “həsən” dərəcəsidir. Ət-Tirmizi 3263-cü hədisdə nəql edərək “həsən” dərəcəsinə olduğunu bildirmişdir.

⁵⁵ Bunun təfsilatı üçün Səlim əl-Hilalinin çox böyük əhəmiyyətli “Məqamiu əş-şeytan fi davi əl-Kitəb vəs-sünnə” və Hüseyn əl-Avayişənin “əl-İxlas” (s. 57-63) kitablarına bax.

⁵⁶ Müslim (4/2277) “Zahidlik” kitabı, 2965-ci hədisdə rəvayət etmişdir.

⁵⁷ İbn əl-Qeyyim “əl-Fəvaid” (s. 67) kitabı.

olmaq mümkündür. Səbir və yəqinliyi itirən isə, gəmisiz dənizlə səfər etmək istəyəne bənzəyər.⁵⁸

Səni danlayanın kimliyinə diqqət yetir. Əgər düzgün və sənə nəsihət vermək niyyətli biri olarsa, onun hədiyyəsini və nəsihətini qəbul et. O, sənə eyiblərini hədiyyə etmişdir. Yox əgər yalançı biri olarsa, o özünə qarşı hörmətsizlik etmişdir. Sən isə, onun sözündən fayda götürmüş oldun. Çünki o, sənə bilmədiklərini dedi və unuttuğun xətalarını yadına saldı. Baxmayaraq ki, bu, sənə qarşı iftira idi. Əslində, sən bu eyibdən yaxa qurtarsan da, digərindən qurtula bilməyəcəksən. Bu iftiraçının sənə eyiblərini bilmədiyi üçün Allahın sənə verdiyi nemətləri yadına sal. Əgər sən səbir etsən və savab umsan bu iftira, sənə üçün günahlarının bağışlanması (kəffarə) sayılacaqdır. Sən bilməlisən ki, bu cahil (nadan) kəs, belə bir əməli ilə özünə qarşı hörmətsizlik edib və uca Allahın nifrətini qazanıb. Sən ondan xeyirli olaraq onu əfv et, ondan üz çevirmə və onun üçün bağışlanma dilə. Allah buyurur:

{ ...أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ } النور 22

“...Məgər siz (bu yaxşılıq müqabilində) Allahın sizi (günahlarınızı) bağışlamağını istəmirsiniz? Allah (bəndələrini) bağışlayandır, rəhm edəndir!” (ən-Nur, 22).

9 – Ölümü xatırlamaq və istəklərini məhdudlaşdırmaq. Allah buyurur:

{ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَإِنَّمَا تُوَفَّقُونَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ } آل عمران 185

“Hər bir kəs (canlı) ölümü dadacaqdır. Şübhəsiz ki, mükafatlarınız qiyamət günü tamamilə veriləcəkdir. Oddan (Cəhənnəmdən) uzaqlaşdırılıb, Cənnətə daxil edilən kimsə muradına çatacaqdır. Dünya həyatı isə aldadıcı həzdən (əyləncədən) başqa bir şey deyildir.” (Ali İmran, 185).

Başqa ayədə buyurur:

{ ...وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ } لقمان 34

“...Heç kəs səhər nə kəsib edəcəyini (savab, yaxud günah qazanacağını), heç kəs harada öləcəyini bilməz. Allah isə, şübhəsiz ki, (hər şeyi) biləndir, (hər şeydən) xəbərdardır!” (Loğman, 34).

10 – Pis sonluqdan qorxmaq. İnsan riyakarlıqla etdiyi əməlin onun son əməli və əcəlinin axırı olmasından qorxmalıdır. Bununla o, çox böyük xəsarətə uğramış olacaq. Çünki insan Qiyamət günü ölüm anındakı vəziyyətində dirildiləcək. Adamlar niyyətlərinə görə diriləcəklər. Bu səbəbdən də son əməllər ən xeyirli əməllərdir.

11 – İxlas və təqva əhli ilə dostluq etmək. Şübhəsiz ki, ixlaslı dost, səni xeyirdən məhrum etməz. Sən onu özünə əməlisaleh bir nümunə götürürsən. Amma riyakarın və şərikin qoşanın əməlini etsən, səni Cəhənnəm odunda yandırar.

12 – Allah təaləyə dua etmək və sığınmaq. Peyğəmbər ﷺ bunu bizə öyrədərək buyurmuşdur: **“Ey insanlar. Bu şirkdən qorxun. Həqiqətən də o, qarışqanın izindən də gizlidir.”** Bəzi əshabələr dedilər: Ey Allahın elçisi, qarışqanın izindən də gizli olduğu halda ondan necə qorunaq? Peyğəmbər ﷺ buyurdu: **“Deyin: Allahım, bildiyimiz bir şeyi Sənə şərikin qoşmaqdan Sənə sığınırıq. Bilmədiyimizə görə Səndən bağışlanma diləyirik.”**⁵⁹

13 – Qulun, Allahın onu zikr etməsini istəməsi və özünün zikr edilməsini yaradılanların tərifindən öndə tutması. Allah buyurur:

{ فَادْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ ... } البقرة 152

⁵⁸ İbn əl-Qeyyim “əl-Fəvaid” (s. 268) kitabına bax.

⁵⁹ Əhməd (4/403) və başqaları “ceyyid” (yaxşı) dərəcəli sənədlə rəvayət etmişlər. əl-Əlbaninin “Səhih əl-Cami” (3/233) və “Səhih ət-tərgib vət-tərhib” (1/19) kitablarına bax.

“Belə olduqda siz (itaətlə) Məni xatırlayın ki, Mən də sizi yada salım!...” (əl-Bəqərə, 152). Peyğəmbərin ﷺ Rəbbindən rəvayət etdiyi hədisdə Allah təalə buyurmuşdur: **“Mən, qulumun barəmdəki zənni yanında yam. Qulum Məni zikr etdikcə onunlayam. Məni nəfşində zikr edərsə, onu nəfşimdə zikr edəram. Əgər Məni bir məclisdə zikr edərsə, Mən onu daha xeyirli məclisdə zikr edəram. O Mənə bir qarış yaxınlaşsa, Mən ona bir dirsək yaxınlaşaram. O Mənə bir dirsək yaxınlaşsa, Mən ona bir qulac yaxınlaşaram. O Mənə tərəf gələrsə, Mən ona tərəf yürürəm.”**⁶⁰ Allah kömək istəniləndir.⁶¹

14 – İnsanların əllərində olanları istəməmək. Tərif və alqış sevgisi və eləcə də insanların əllərində olanları istəmək, iqlasla yanaşı bir qəlbə yerləşə bilməz. Necə ki, su ilə od və səhra heyvanı ilə balıq bir yerdə ola bilməzlər. Əgər özün-özündən iqlaslı olmağı tələb edərsənsə, birinci insanların əllərində olanlara bəslədiyin istəkdən başla və onu kəs tulla. Onun yox edilməsini, yəqinlik gətirən elm də asanlaşdırır. Bilirsən ki, istədiyin hər şey tək Allahın əlindədir. Onun xəzinələrinə heç kəs sahib ola bilməz və Ondan başqası, qula onlardan bir şey verə bilməz.⁶²

15 – İqlasın səmərələrini, faydalarını, dünya və axirətdəki yaxşı sonluqlarını bilmək. İqlas, ümmətin qələbəsinə, Allahın əzabından nicat tapmasına, dünya və axirət mərtəbəsinin və dərəcəsinin yüksəlməsinə və dünyada zəlalətdən salamat qalmasına səbəbdır. Həmçinin onun vasitəsilə Allahın və daha sonra səma və yer sakinlərinin sevgisini qazanan qula üstünlük verilir, yaxşı əhval-ruhiyyə əldə edilir, insanın dünya və axirət kədəri dağılır, rahatlığa nail olunur, xoşbəxtlik və müvəffəqiyyət hiss edilir, yorucu və ağır yüklər daşınır, qəlblər imanla bəzədilir, dualar qəbul olunur, qəbirdə nemətlər və xoş müjdələr verilir. Pak Allah müvəffəq edəndir.⁶³

Allahın razılığını, xilas olmaqla üstünlüyü və Allahın ona sevgisini qazanmaq istəyən müsəlman, iqlasın əldə edilməsi üçün var gücünü əsirgəməməlidir. O, riyakarlıqdan qaçmalıdır. Allahdan məni, səni, bütün müsəlman dəvətçiləri, onların başçıları və rəiyyətlərini bu xətərli bələdan qorumasını istəyirəm. Uca və əzəmətli Allahdan başqa güc və qüvvət sahibi yoxdur.

⁶⁰ əl-Buxari (8/216), “Tövhid” kitabı, “Allah sizi Öz nəfşindən çəkindirir” babı, 7405-ci hədisdə, Müslim (4/2061), “Zikr və dua” kitabı, “Allahı zikr etməyə təşviq” babı, 2675-ci hədisdə Əbu Hüreyrədən rəvayət etmişlər.

⁶¹ “Minhəcul-qasidin” (s. 221-223), Hüseyn əl-Avayişənin “əl-İqlas” (s. 41-64), Səlim əl-Hilalinin “Riyakarlıq, onun məzəmmət edilməsi və ümmətdə buraxdığı pis izləri” (s. 61-72) və doktor Əbdüləziz ibn Əbdüllətifin “əl-İqlas və kiçik şirk” (s. 13) kitablarına bax.

⁶² İbn əl-Qeyyim “əl-Fəvaid” (s. 267-268) kitabına bax.

⁶³ əl-Avayişənin “əl-İqlas” (s. 64-66) kitabına bax.